

Hjelmslev Herred.

Historisk-topografisk skildret

af CHR. HEILSKOV.

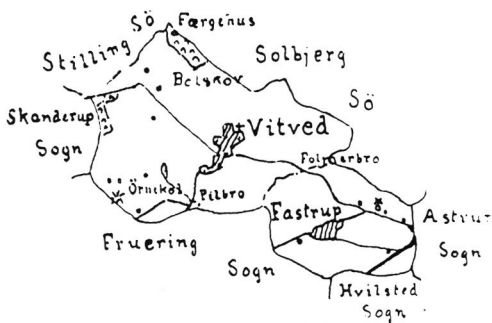
(Fortsat.)

Vitved Sogn

omgives af Hovedsognet Fruering, af Skanderup Sogn, Stilling-Solbjerg Sø, hvis største Del hører til Sognet, Astrup Sogn (Ning Herred) og Hvilsted Sogn (Hads Herred). Paa Fastrup Mark har ligget en stor Sten, kaldet Ormestenen (se under Fastrup), som dannede Skel mellem Hjelmslev, Hads og Ning Herreder, mellem Vitved, Astrup og Hvilsted Sogne og mellem Fastrup, Onsted og Hvilsted Bymarker. De sand- og lermuldede Jorder er højtliggende og bakkede, især i Sognets vestlige Del ved Grænsen til Fruering Sogn. Her ligger Herredets højeste Punkt Ørnekol (130 m), hvis Top dannes af en Kæmpehøj. Fra denne har man en meget vid Udsigt. I klart Vejr øjnes Kattegattet, Aarhusbugten, Ellemandsbjerg paa Helgenæs, Samsø, Horsens Fjord og Endelave. Andre Bakker med særligt Navn er Hagested, Størhøj og Brandhøj. Gennem Sognet gaar syd og vest om Vitved By et smalt Dalstrøg, der aabenbart i Fortiden har gjort den større, nordlige Del af Sognet til en Ø. Over denne Dal fører en Vej fra Vitved med malerisk Fald ned over Pilbro og derfra opefter til Fruering og Virring, medens en anden Vej fra Vitved til Solbjerg fører ned over Folmerbro.

I den tildels skovbegroede Side af Vitved-Plateauets Fald mod ovennævnte Dalfure, hvor den mod Vest strækker sig ud mod Stilling Sø, findes under et 5-6 Alen dybt Lerlag en Art kalkholdig Sandsten, opdaget midt i forrige Aarhundrede af Oberst Rosenberg under Søgning efter Vejmateriale. Denne Aflejring indeholder Hulrum, der formentlig er enestaaende i det egentlige Danmark (altsaa Bornholm og Færøerne fraregnede). Hulerne er nemlig foroven og forneden beklædt med

Kort over Vitved Sogn.

en Skorpe af krystalliseret Kalk, paa hvilken der ofte sidder smaa Kalkspat-Krystaller i Mængde; men de er ogsaa rigeligt forsynede med Drypstene af krystallisk Kalk i forskellige Størrelser, dannede ved den kalkholdige Væskes Neddryppen i det hule Rum. Mange af disse forbinder i de lavere Rum Loftet med Gulvet ligesom smaa Søjler¹⁾.

I Sognet er lidt Smaaskov (21 Td. L.), hvoraf den største er Bølskov ved Solbjerg Sø. I 1645 nævnes Vitved Skov, hvor Fjenden havde rodhugget 38 Ege og 26 Bøge²⁾. Skoven omtales ogsaa 1690, da Vitved Bymænd blev stævnedes for ulovlig Skovhugst

¹⁾ Schythe: Skanderb. Amt. S. 743—44.

²⁾ Orion. 1851, S. 217.

her¹⁾. En anden Skov, Bjørnkær, der laa til Ringkloster, fandtes 1645, bestaaende væsentlig af Hassel og El. Ogsaa den var »ilde forhuggen«²⁾. Sognet har altsaa tidligere været meget mere skovrigt, hvad Navnet Vitved iøvrigt ogsaa synes at tyde paa, hvad enten Endelsen er Ved eller Tved, der begge er Navne for Skov. Skulde det mon være Vi-Tved, det vil sige den viede eller hellige Skov? Har der i Oldtiden været en Offerlund her, passer det jo godt, at der, som vi har set, mellem Vitved og Fruering laa en Hellesø. Dr. L. Moltesen sætter Navnet Vitved i Forbindelse med et Vad. Denne Forklaring synes mindre naturlig, selvom der rimeligvis i længst forsvunden Tid har været et Vadested ved Pilbro, hvor Vejen gaar over til Fruering. Forøvrigt beretter »Danske Atlas«, at Byen Vitved »efter en usikker Tradition« skal have faaet sit Navn deraf, at en Enke (paa tysk »Witwe«!) flyttede Kirken herhen fra Kejlstrup i Fruering Sogn. Denne muntre Fortolkning bør dog nævnes for Kuriøsitetsens Skyld.

Lige indenfor Sognets Østgrænse gaar Landevejen fra Horsens til Aarhus. Denne Vejstrækning har tidligere gaaet lidt mere vestligt i Sognet. Ved Store Møddebro³⁾ fører den ind i Ning Herred. En ualmindelig malerisk Bivej kommende fra Vitved styrter sig brat nedad til Stilling Sø og derpaa langs Bredden af denne til Stilling Station.

Solbjerg Sø, hvis østligste Del gerne kaldes Stilling Sø, har et Areal af 714 Td. L. og en Længde af 6 km. Derimod er den paa det bredeste

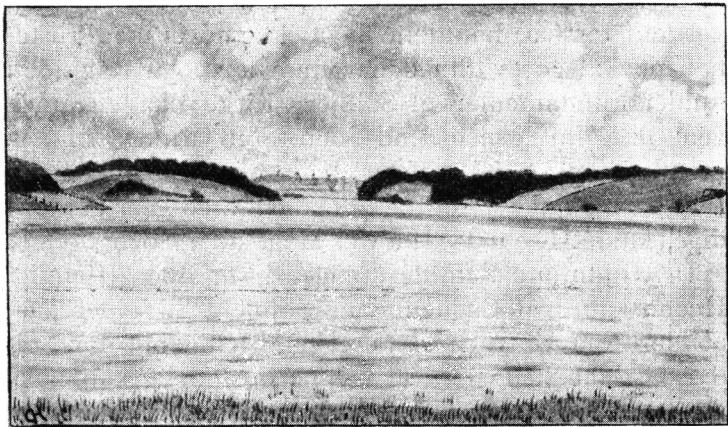
¹⁾ Tingbogen.

²⁾ Orion.

³⁾ Ved »Miøde« mellem Fastrup, Astrup og Onsted Marker stod 1731 en Vildbanepæl (Jyd. Saml 3. R. VI, 184).

Sted kun 1 km. I dens vestlige Del har den ved Aarhus Aa Afløb nordpaa gennem Bodilmølle-Dalen. Søen, der er den østligste i den store Silkeborg—Skanderborg Sørække, skal være den højest liggende større Indsø i Danmark (ca. 51 m over Havfladen).

Et Sagn fortæller, at Søen oprindeligt skal have ligget i Bodilmølle-Jeksen Dalen men ved en Natur-

Solbjerg Sø, set mod Vest.

revolution have banet sig Vej sydpaa og dannet den nuværende Sø. Anledningen hertil berettes at være følgende: I en Præstegaard, der laa tæt ved Søen, blev Tjenestepigen af sin Madmoder beskyldt for at have stjaalet en Sølvske, som var blevet borte derved, at den gennem Vaskerenden var bleven skyllet ud i Søen. Saasom Tjenestepigen var from og gudfrygtig, tog hun sig Beskyldningen meget nær og bad Gud om at lade ske et Jærtegn, der kunde bevise hendes Uskyldighed. En Morgen tidlig, da Husets Folk stod op, var Søen forsvunden for deres Øjne, og Skeen laa da midt i Sølejet paa en stor Sten, som findes

der endnu¹⁾. Stenen ligger paa Gaardejer Hans Skous Mark i Jeksendalen. Den gaar dybt ned i Jorden, men en Del af den er bortsprængt.

Til Søen knytter sig ogsaa Sagn om den forsvundne Kirke i Solbjerg (Astrup Sogn); og Sagnet har villet udpege Stedet i Søen, hvor Kirken har ligget. I stille Vejr ved Aftenstid skulde man undertiden kunne høre, at Stykker af den løsner sig og falder ned. Som man vel kan forstaa, har dette Sagn ikke noget med Virkeligheden at gøre; tilmed har man for nogle Aar siden fundet Fundamenter af Solbjerg Kirke paa en Mark ved Gl. Solbjerg ned mod Søen. Som Minde om formentlig sunkne Lokalteter benævnes et Sted i Søen *B i s p e h o l m e n*; og paa et andet Sted gaar et Stedige, kaldet *K n u d s H a v e*, langt ud i Søen²⁾.

Dr. Gudmund Schütte antager i sin Bog »Hjemligt Hedenskab«, at Sagnene om Solbjerg Sø tyder paa, at der ved Søen har været en Helligdom for Sol dyrkelse (et Sted, der vel næppe oprindeligt kan have været den lave Bakke, hvorpaa Gamle Solbjerg nu ligger). Har Schütte Ret i denne Formodning, da passer det jo godt hermed, at der ovre ved Skanderborg Ladegaarde ligger et Manbjerg (Maanebjerg).

I tidligere Tid tilhørte Stilling-Solbjerg Sø Kronen; Fiskeriet var 1707 bortforpagtet til Johan Svendsen i Skanderborg, og 1722 havde Augustinus Henriksen sammesteds den i Forpagtning paa Livstid.

Skønt denne Sø ikke saaledes som Skanderborg Sø efter Sagnet hvert Aar kræver sit Offer, har den dog ikke altid været til at spøge med. I Januar 1863 druknede saaledes Gaardejer Anders Nielsen, Skrædder

¹⁾ Moerskabslæsning for den danske Almue. 1840, S. 574.

²⁾ Anf. St. S. 574—76.

Beck og en Fisker, alle af Vitved, i Søen mellem Vitved og Solbjerg, og $\frac{5}{10}$ 1877 omkom Sadelmager Niels Mikkelsen og hans Brodersøn fra Astrup i Søen.

Kronens Bønder i Vitved Sogn besværede sig 1583 over, at de for det Aar maatte svare dobbelt saa høj Madskat som Bønderne i Fruering; Kongen nedsatte saa Skatten til det halve¹⁾.

1591 fik Knud Rasmussen i Vitved Stadfæstelsesbrev paa Kronens Part af Korntienden af Vitved Sogn²⁾. Kongetienden (14 Td., 6 Skp. H.) skødedes 1688 til Margrethe Wilders, Fredr. Werdelmanns Enke³⁾. 1690 fik Geheimeraad, Amtmand Christen Jørgensen Skeel til Sostrup Kirketienden af Vitved Sogn med Gods⁴⁾. Samme Tiende købtes ved Auktionen over Ryttergodset 1767 af Kammerjunkker, Ritmester Ditlev v. Pentz.

I 1721 hørte 19 Gaarde i Sognet under Rytterdistriktet. Da dettes Gods solgtes ved Auktionen 1767 købte Beboerne selv deres Gaarde. Ligesom det er fortalt om Virring i Fruering Sogn, saaledes fortælles ogsaa om Vitved Sogn, at Konerne opmuntrede Mændene til ikke at lade sig overbyde ved Auktionen, idet de første ved Dyrkning af Hør og Fabrikation af Lærred nok skulde skaffe de fornødne Penge til Renter⁵⁾.

Sognet havde i 1690 23 Gaarde, 1808 26 Gaarde (hvoraf ingen udflyttede) og 14 Huse, 1859 27 Gaarde

¹⁾ Kancelliets Brevbøger.

²⁾ Anf. St.

³⁾ Kronens Skøder, II.

⁴⁾ Top. Saml. p. Papir.

⁵⁾ Nyeste Skilderie af Kjbh. 25. Bd. S. 369—71.

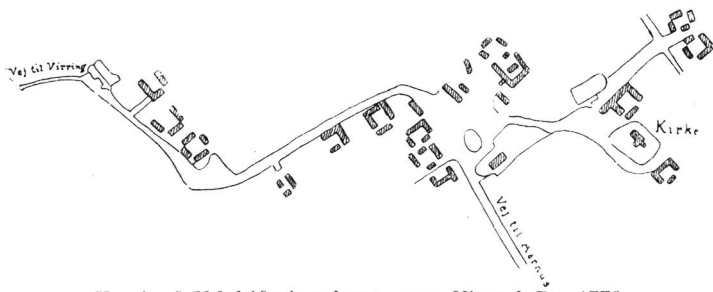
og 43 Huse, hvoraf 3 Gaarde og 26 Huse udflyttede. Jorderne blev udskiftede mellem 1780 og 90¹⁾.

Folketal:

1769	1787	1801	1834	1840	1860	1880	1890	1900	1911	1921
202	211	241	291	326	427	485	455	429	424	425

Vitved,

omtrent midt i Sognet, med Kirke, Skole, Forsamlingshus, (opf. 1897), Telefonstation, Brugsforening og Købmandshandel.

Kopi af Udskiftningskort over Vitved By 1779.

Byen nævnes første Gang 1283 i Kong Erik Glipings Stadfæstelsesbrev paa »Wittuidt« Mark²⁾. Ved Mageskifte 1316 erhvervede Kronen Gods i Vitved, bl. a. fra en vis Erik Brun³⁾. Et Tingsvidne fra 1442 gaar ud paa, at en Ager paa Vitved Mark skal tilhøre Ring Kloster, og et andet Tingsvidne fra 1486 siger, at »Wedwed« Mark er Ring Klosters rette Grund og Ejendom⁴⁾. I et »Registrum paa frwe Magdalenes gotz« fra 1527 nævner følgende Bønder i Vitved: Simen

¹⁾ Schütte: Skb. A., S. 189.

²⁾ Ældste danske Arkivregistraturer, I, 180.

³⁾ Anf. St. 239.

⁴⁾ Anf. St. 238.

Poulsen, Nis Clausen, Per Madsen og Michel Nielsen¹). Fru Magdalene (Olufsdatter), der førte det norske Skanke-Vaaben, var Enke efter Niels Brahe den ældre til Vidtskøfle etc. Hun levede endnu 1507 men kan godt være død inden 1527, skønt Godset i Vitved dengang endnu nævnes efter hende.

²²/₅ 1529 fik Hr. Peder Lykke, Ridder, Ejendomsbrev paa disse Gaarde. De synes at være bleven tildømt Kongen som forbrudt Gods, og Hr. Peder skulde selv indløse det fra dem, der havde haft det i Pant²).

Fru Margrethe Lauge Broks, Fru Edel Frands Bildes og Fru Helvig Erik Rosenkrantz's ejede en Gaard i »Vedt« (Vitved). Kongen bad dem overlade ham denne Gaard i Mageskifte, dog maatte de ikke forlange Gods, som laa i Kongens Fredejagt eller saa nær Kronens Slotte, Kløstre eller Gaarde, at det ikke kunde undværes derfra. Mageskiftet gik i Orden, saa at Lensmanden ¹²/₆ 1583 fik Ordre til at foretage Besigtigelsen³). Det er muligvis denne samme Gaard, tilhørende Kronen, der 1584 blev tilskødet Eske Brok til Estrup⁴). En anden Gaard sammesteds skødedes samme Aar til Fru Helvig Hardenberg til Arreskov⁵). Men der var mere Krongods her. Kronens Tjener Peder Pedersen i Vitved berettede 1604, at hans Gaard med den Armod, han har haft, 3 Aar i Træk er brændt. Han blev derfor fritaget for nævnte Aars Landgilde og fik Bygningstømmer af Kronens Skove til Gaardens Genopbyggelse⁶). 1617 fik Fru Anne

¹) Frederik I's danske Registr. I, 148.

²) Anf. St. 206.

³) K. B.

⁴) Kronens Skøder.

⁵) Anf. St.

⁶) K. B.

Rosenkrantz, Frantz Rantzaus, Missive om, at Kongen ønskede en Gaard i »Vidvid« til Mageskifte med Kron-gods andetsteds¹⁾. Aaret efter skødede Kirsten Ulfeld til Østergaard (Ning Herred) en Gaard i Vitved til Kronen²⁾, der ligeledes 1617 fik en Gaard sammesteds (»Vitve«) tilskødet af Niels Friis til Skumstrup (nu Vilhelmsborg).

Gaarde med særligt Navn i Byen er *Bjerrgaard*, der i forrige Aarhundrede ejedes af P. Laursen (bl. a. 1850), derefter af (Stedsønnen?) Rasmus S. Holm, der havde den ca. 1866 til 1896, hvorefter den overtoges af dennes Søn Søren P. Sørensen Holm. *Diergaard* ejedes 1850 af Ole Pedersen og siden af Sønnen Peder Olsen, der havde Gaarden i ca. 50 Aar til 1905, da den overtoges af Svigersønnen Morten Petersen. Den ejes nu af Johannes Rasmussen. *Vitvedgaard* tilhørte i Slutningen af det 18. Aarhundrede Claus Rasmussen, der 1794 lod opføre den forrige Hovedbygning og endnu ejede Gaarden 1801. Efter ham fulgte Sønnen, Sognepræst Niels Chr. Clausen, hvorefter Gaarden 1855 gik over til dennes Sønnesøn Klaus Nielsen. Hans Søn Ehlers Nielsen overtog Gaarden 1903, nu ejes den af Niels Nielsen. *Bakkegaard* ejedes fra 1816 af Peder Clausen og fra 1849 af Sønnen Peder Pedersen. Dennes Enke giftede sig 1862 med Mikkel Olesen, og deres Søn, Sognefoged Peder Pedersen Olesen, overtog 1891 Gaarden efter sin Moder. *Damgaard* ejedes 1850 af Søren Sørensen Damgaard og nu af Janus Petersen. Den er opført i Nærheden af en ældre Gaard af samme Navn (se under Kirken). *Mosegaard* (Christen Petersen). *Østergaard* (Jens Peder Jensen).

En *Anneksgaard* omtales 1761, et *Fattighus* 1834. Den gamle *Skole* er bygget ca. 1848 og ombygget 1914. En *Forskole* er opført 1915. Før i Tiden har der været en *Friskole* i Vitved.

De Vitved Mænd var i 1683 alle Rytterbønder.

Under Rytterdistriktet laa 1761 12¹/₄ Gaarde i Byen.

¹⁾ Anf. St.

²⁾ Kronens Skøder.

Denne talte 1857 18 Gaarde og 21 Huse (med Udflyttere).

Paa en Eng ved Vitved ligger en stor Sten, som ingen tør røre ved, da det menes at bringe Ulykke. Det forlyder, at nogen er manet ned der.

Rasmus Paaske i Vitved maatte 1590 betale 3 Daler i Bøde for han slog Knud Raskes Dreng«. Peder Nørgaard kom samme Aar ligeledes til at betale, fordi han var i Restance med Høstgerning paa Ringklosters Mark¹).

En Kvartermester Ehrenfried Herold levede i Vitved 1690.

Marknavne 1683 (saavidt de kan læses): Bag Nørregaard, Bieffuers (Bieveris) Vang, Brabes Blokker, Bregne-Balle, Bruuns Blokker, Fel-Holt, Felma (?) Krog, Flade Land, Gaaes Nebet (∴ Gaasenæbet), Gedebjerg, Gulager Blokker, Hallerød, Helveds Toft, Høi Ager, Ilsøe (?) Kaals Agre, Kalke (?) Balle, Kirkeskov, Langager udi Heden, Langagers Blokker, Leragre, Liusig, Muller Balle, N. og S. Haaxted (Haachsted), Rolsvang, Schankier-Blokkerne, Schrepkier, Skoldagre, Sparetoft Ager, Stockbroe Stie, Storblokkerne, St. og L. Giølbierg, St. og L. Maae Spring, Svansis Maal, Svinekilde Aas, Syster-Land, Syve-Blokkerne, Søager, Torups Toft, Under Pylstie, Vaaels (?) Hul, Weines Mark, Ørenkul (∴ Ørnekol).

Fastrup

(tidligere fejlagtigt skrevet Fraastrup) med Missionshus (opf. 1876) og Mølle (lidt udenfor Byen).

Oprindelsen til Byens Navn er vel enten Faders-Torp eller Faste-Torp, idet baade Fader (Fadder) og Faste er gamle nordiske Mandsnavne. Byen nævnes første Gang 1316 i et Par Mageskiftebreve, hvorved Kronen erhverver Gods i »Farstrup«, bl. a. fra den under Vitved nævnte Erik Brun. 1333 skødede Poul Degn (Degen) sin Ejendom i Fastrup til Ring Kloster²). Atter 1430 omtales Byen i et Tingsvidne, som be-

¹) Skb. Lens Regnsk.

²) Ældste danske Arkivreg., I, 239—40.

kræfter, at en Gaard i Fastrup har ligget til Ring Kloster i 50 Aar; og et andet Tingsvidne fra 1462 siger, at Byen har ligget til samme Kloster ukæret i 30 Aar¹⁾.

I 1761 laa 4 Gaarde i Fastrup under Rytterdistriktet: Byen havde 1857 10 Gaarde og 13 Huse.

Et Fattighus fandtes i Fastrup 1834.

I Skellet mellem Fastrup, Virring og Onsted Marker har ligget den før omtalte Ormestenen. Om denne fortælles følgende Sagn: Da Sandemændene engang var kaldede til at bestemme Skellet mellem de nævnte Marker, kunde de ikke finde det rette. De bad da Gud om ved et Jærtegn at vise dem Sandheden. En Orm (Slange) kom da op af Jorden, krøb tværs over Stenen og ned ved den anden Side. Endnu ca. 1727, da dette skreves, skulde man kunne se de Mærker, Ormen havde afsat i Stenen (!). Markeskælsbrevet, der bl. a. er interessant ved de Stednavne, der anføres, lyder saaledes:

»Vi efterskrevne Peder Ibsøn i Alken, Jens Mikkelsen i Hørby [Ϸ: Haarby], Jens Juel i Giessing, Mogens Jensøn i Onsted, Sandmænd i Skanderup Birk, kiendes og gjør vitterlig for alle, udi dette vort aabne Brev, Aar efter GÜds Byrd M.D.LXXVI. Fredagen for Dominica Lætare, paa forbemelte Skanderup Birke-Ting vare vi forsamlede, og der stadfeste vores Æed og Tog, som vi havde gjort imellem Rering [Ϸ: Virring] Mark og Fastrup Mark, eftersom vi vare lovligen opkrævede, fyldt og meldt til at svære ret Marke-Skiæl imellem forømmelte Marke, saaviidt vi vare kaldet. Da først begyndte vi ved det Hiørne-Skiæl, som Vitved, Rering Mark og Fastrup Mark samles. Fra det Hiørne-Skiæl, saa op ad det gamle Bolbrode i Sønder, til et Skiæl vi satte i Sønden ved Alvejen [Ϸ: Aarhus—Horsens Landevej] med Flint og Kamp, som var det første Skiæl; Saa derfra til dend Eske-Roed i Biørnkjær, som vi satte det andet

¹⁾ Anf. St.

skiæl; Fremdeles derfra og til et skiæl vi satte Norden ved det Jern Hoved i Biørnkiær, og Sonden ved det Eske-Kiær, som var det tredje skiæl; Derfra ved dend søndre Side af Biørnkiær-Holm, som vi satte det fjerde skiæl; saa ret frem ved dend søndre Ende af Biørnkiær, i en Agger-reen, til et gammel trebunden skiæl, som vi funde imellem Rering Mark, Fastrup Mark og Onsted Mark og stadfeste, som var det femte skiæl, fra det gamle skiæl, og saa ud i sønder, som vi satte det siette skiæl, imellem Fastrup Mark og Onsted Mark; saa ud i sønder ad en Agger-reen til et skiæl vi satte sønden ved en Torn, som var det syvende skiæl; saa neder ad Midt-Strømmen i Feld-Bek til Orm-stien, som vi gjorde vores Æed og Tou paa, og satte vi alle forommelte skiæl med sædvanlig Tegn, Flint og Kamp. Disse fornævnte skiæl og Aasteder, sted fra sted.

Stadfeste vi, og svare for rette Markeskiel at være, imellem Fastrup Mark og Rering Mark, og imellem Fastrup Mark og Onsted Mark; Men, var der nogen Mand, der havde Stuf¹⁾, Ornum²⁾, Sær-Kiøb, Kirke-Jord, eller eendeel, inden forommelte Marke, og skiel, det hand kand fri med Brev og Seigl, efter Løven, det svære vi ingen Mand enten fra eller til, i nogen Maade. Datum Anno, die & loco, ut supra³⁾.

Det i dette Brev omtalte Bjørnkiær⁴⁾ har formentlig været det samme som det »stycke jord, kallis Biørnkiær i Skanderup birke«, hvorefter nogle Tingsvidner fra 1573 og 74 siger, at det er indsvoret til et frit Enemærke til Kongen og Kronen⁵⁾.

Ormestenen blev i 1920 flyttet fra sit Sted og opstillet i Ny Solbjerg By som Genforeningssten. Omkring Stenen er udhugget en Fordybning, der skal

¹⁾ Stuf var en Del af den Rebning undergivne Bymark, som havde en anden Ejer end den Kvotadel af Bymarken, hvorfra den var udskilt; var Udskillelsen sket ved Salg, kaldtes Jorden Særkiøb.

²⁾ Ornum = Enemærke.

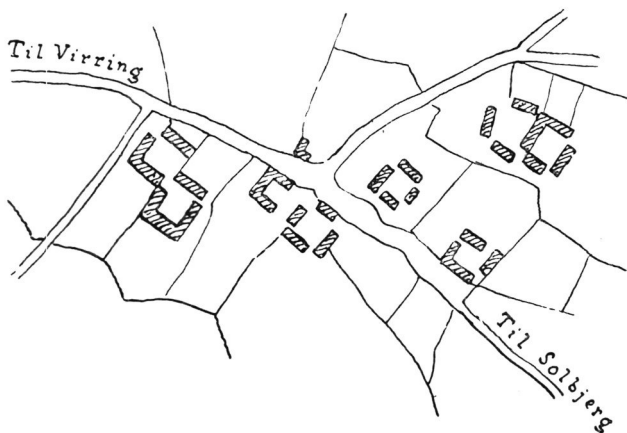
³⁾ Lønborg: Scanderborrig Slott.

⁴⁾ Se ogsaa Indledningen til Sognet, under Skove.

⁵⁾ Ældste danske Arkivregistr. I, 275.

angive Slangens efterladte Mærke, og paa Forsiden har man anbragt følgende Indskrift:

ORMESTENEN
NORDSLESVIG FRELSTES
FRA VOLDSDØMMETS GRU
SYDSLESVIGS DANSKE
KÆMPE ENDNU
1920

Kort over Fastrup By 1816.

Marknavne 1683: Alboe-Ager, Banch-Ager, Bree Maren (Brede Maren?), Brenhøjs Fald, Brentorns Ager, Diedal, Dyrager, Eg-Ager, Eske-Ager, Eskilds Blokker, Felbro-Ager, Gammel Anna (1), Hestehave, Kirkebanken, Kirkeblokke, Knøs Ager, Kælling-Ager, Lyckeskønsverp (?), Moskær-Blokker, Mul-Lykke-Fald, Pus-Ager, de smaa Blokker, Storetorns-Ager, Suerkiers Ager, Søkjær Fald, Toft-Ager, Wid-Ager-Fald, Vusbjerg-Ager.

Andre Bebyggelser.

Færgehuset, et Hus ved Boelskov, hvorfra man færges over Søen til Fregerslev i Hørning Sogn. Færgefarten benyttes dog nu kun lidt.

Petersminde og Baverslund, Gaarde.

Sigkær, et Hus ved Landevejen nær ved Ny Solbjerg.

Vitved Overgaard ejedes 1840 af Søren Jørgensen og fra 1865 af dennes Søn, Folke- og senere Landstingsmand Jens Sørensen, † 1904. (Biografi af ham i N. Bransager: Den danske Regering og Rigsdag. S. 435—38).

Søholt og Vitved Hedegaard er udflyttede fra Vitved By.

Grønside hed et Sted, der nævnes 1316 i et Par Mage-skiftebreve, hvorved Kronen erhverver sig Jordejendomme¹⁾. Da Stedet i det ene Brev nævnes i denne Rækkefølge: Hornstrup (Taaning Sogn?), Vitved, Fastrup, Grønside, og i det andet Brev: Vitved, Fastrup, Grønside, maa man antage, at sidstnævnte har ligget i eller nærved Vitved Sogn. Siden forsvinder imidlertid ethvert Spor af dette Stednavn.

Kirken

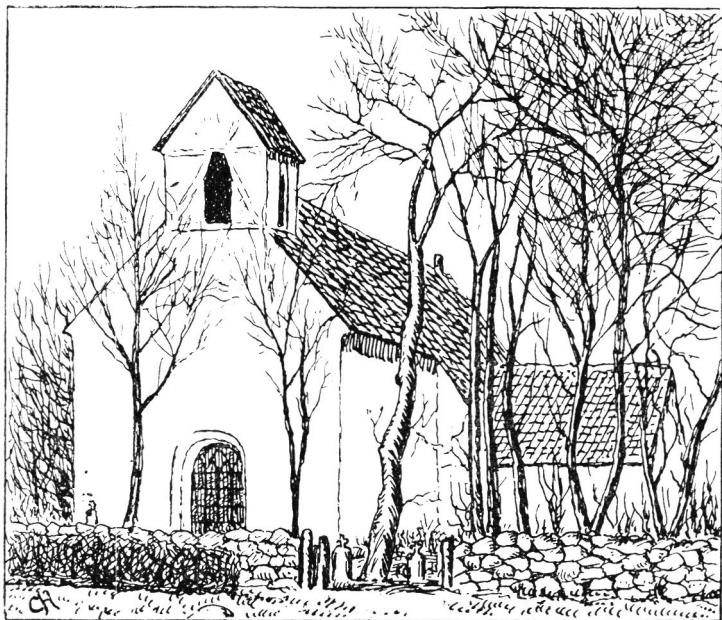
bestaar af Skib og Kor fra romansk Tid af Granitkvadre samt Vaabenus mod Syd af Munkesten. Syddøren i Skibet, med Stenbilleder paa Karmstenene, benyttes endnu. Over Indgangsdøren til Vaabenuset er anbragt en anselig Tympanon, der menes at have hørt til den tildels ødelagte nordre Portal. Den er ved Pilastre delt i 5 Felter, af hvilke det midterste indeslutter et Billede af den korsfæstede Christus. Ved Siderne af dette Billede ses Maria, Jesu Moder, og Johannes samt en Ørn og en Løve eller Grif²⁾. Denne Tympanon laa tidligere som Dørtrin foran Indgangen. Ogsaa i Taarnet sidder forneden en Sten med Relieffer (Dyrefigurer). Skibet har fladt Bræddeloft. Senere fik Koret Hvælving. Taarnet, der har Rundbue ud til Skibet og Hvælvinger, er senere bleven nedbrudt til Skibets Højde, og et lille Klokketaarn af Bindingsværk opført over Vestgavlen.

Altertavlen er i Barokstil med et Maleri (Kopi af

¹⁾ Ældste danske Arkivregistr. I, 239.

²⁾ Nærmere beskrevet i Aarb. f. nord. Oldk. 1896. S. 231.

Carl Blochs Billede af Jesus med Barnet i Holbæk Kirke). Døbefont af Granit med Dobbeltløver. Paa Døbefadet findes to Vaabenskjolde, det ene med en flakt Ørn med Liljehale og derover Bogstaverne H A, det andet med et Marsvin mellem to Skraabjælker samt Bogstaverne A M. Mellem Skjoldene staar Aars-

Vitved Kirke.

tallet 1599. Paa et andet Sted paa Fadet er senere indgraveret: *Peter Trøner A-1715*.

Prædikestolen, der er i Renæssancestil, har følgende Indskrift:

SAA · HAFVER · GVD / ELSKET · VERDEN · /
AT · HAND · GAF · SIN / ENBAARNE · SØN I /
DØDEN · DENNE PREE / DICKSTOL · LOD PO-
VEL / SØRFRENSEN · BEKO/STE · ANNO 1639.

I Vaabenhuset findes en Gravsten (fra en nedrevet Gaard i Vitved) med udhuggede Billeder af en Mand med sin Hustru. Indskriften lyder:

HER UNDER HUILER ERLIG OG VELAGTE /
 MAND NU SL: PEDER ESKELSON BARNEFØD
 / I VITVED I DAMSGAARD SOM BOEDE OG
 DØDE / SAMMESTED [170]0 UDI HANS ALDERS /
 80DE MED SIN KIERE HUSTRU ERLIG OG / GUD-
 FRYGTIGE DANNEQVINDE HELLE AN / DERS-
 DATTER BARNFØD I HVILSTED, HUN / DØDE
 AO 1707 UDI SIT ALDERS 80DE AAR / DE LEFDE
 TILSAMMEN MED KIERLIGT ÆGTE / SKAB PAA
 DET 50DE AAR. MIDLERTID ERE DE / AF GUD
 VELSIGNET MED 8 BØRN 5 SØN / NER OG 3
 DØTTRE. GUD GIFVE DENNEM OG OS ALLE EN
 GLEDELIG OPSTANDELSE.

OG HAR EN [VEN?] GIFVET DENE STEEN
 AT SKIULLE DISSE AFDØDE BEEN
 INDTIL DET BLIFVER GUDS BEHAG
 AT SAMLE DEM ALT PAA SIN DAG

Kirken ejedes 1808 og 1857 af Slægtshuset Herschendsgave.

Lærere ved Vitved Skole.

1787. Rasmus Nielsen, f. ca. 1764; »lever af sin liden Skoleholdertieniste«.

1801—34). Rasmus Sørensen Juul, fra 1800 Sogndegn til Fruering og Vitved. G. m. Ellen Rasmusdatter, f. 1796. (Børn: Søren, Rasmus, Zidsel Marie, Hendrich; Anders, Inger Kirstine).

1845—ca. 68. Anders Jensen, f. i Hvilsted $\frac{3}{5}$ 1808 (S. af Jens Jørgensen Skræder og Anne Kirstine Andersd.), dim. fra Lyngby, boede som pensioneret i Vitved 1870. G. m. Ingeborg Marie Nielsen, f. i Hvilsted 1825. (Børn: Jens Jørgen,

Lovise Mathilde, Niels Jørgen, Kirstine, Caroline, Birthe Marie, Nielsine).

1868—83. J e n s J ø r g e n J e n s e n (S. af Form.), f. i Vitved $15/6$ 1847, dim. fra Lyngby 1866, kaldet til Vitved $21/9$ 68, til Aaby ved Aarhus $1/1$ 83, † dér $2/2$ 1904. G. m. Ane Mette Rasmussen, f. i Sandvad, Hvejsel Sogn, 1854. (D. af Gaardejer Rasmus Pedersen og Ingeborg Bertelsdatter).

1883—88. C a r l E m i l J o h a n s e n, f. paa Saraberg, Skanderup Sogn, $24/4$ 1850 (S. af Boelsmand Johannes Andersen og Cecilie Christensdatter), blev uddannet paa Gedved Seminarium 1868—72 med et Aars Fraværelse fra Seminariet, kaldet til Lærer og Kirkesanger i Vitved $19/3$ 83, i Borum $19/10$ 88, † dér 1921. G. m. Anna Kirstine Sørensen.

1889—1900. P e d e r N i e l s e n, f. i Stjær, blev efter en halv Snes Aars Embedsvirksomhed angreben af Sukkersyge og døde i Jan. 1900.

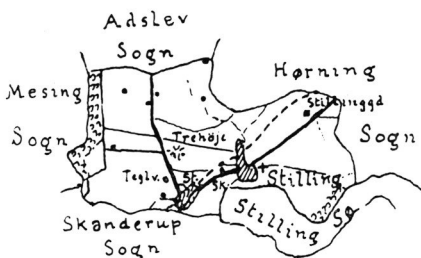
1900— A n d r e a s M i k k e l s e n, g. m. Karen Marie Jacobsen.

Stilling Sogn,

Anneks til Skanderborg, omgives af Adslev og Hørning Sogne, Stilling Sø (se under Vitved Sogn), Skanderup Sogns østre Del og Mesing Sogn. Arealet er 1012 Td. L. Jorderne er højtliggende og en Del bakkede. Mod Øst er de lermuldede og frugtbare, hvorimod de vestpaa er noget mere sandede. I Sognet omtales en graa ildfast Lerart, der skal være brugbar til Smeltedigler. Det højeste Punkt (102 m) ligger i Sognets nordvestlige Hjørne. Andre Højdepunkter er: R ø d k ø l ved Stilling Sø og G a l g e h ø j, en nu udjævnet Kæmpehøj paa Toppen af en Bakke vest for Stilling By. Andre Kæmpehøje i Sognet er: T i p p e t h ø j, B r e d e h ø j, B a v n e h ø j s k n o l d, S t e p p e s h ø j, S t e j l e h ø j og A l h ø j (sidstnævnte i Bagerens Have i Stilling Stationsby). Stilling T r e h ø j e, hvor Vejen fra Stilling Kirkeby til Mesing skærer Skanderborg—Randers Landevej, er desværre sløjfede

(i den ene af dem er der fundet et Broncesværd). At Skov findes der kun lidt (67 Td. L.) i Sognets Yderkanter ved Stilling Sø (1731: Stilling Krat) og ved Grænsen til Mesing Sogn (1781 kaldet Dybdals-Skoven og Tingskoven). Gennem Stilling Sogn gaar Skanderborg—Aarhus Landevej og den østjydske Længdebane.

Navnene Tingskoven, Galgehøj og Stejlebjerg synes at tyde paa, at Herredets Tingsted engang i Fortiden har været her i Sognet.

Kort over Stilling Sogn.

I 1690 fandtes der i Stilling Sogn ialt 9 Gaarde og 4 Huse¹⁾. Til Rytterdistriktet hørte 1721 8 Gaarde og 1 Hus; 1808 var her 8 Gaarde foruden Præstegaarden (Anneksgaarden), alle i Stilling By, samt 13 Huse; 1857 11 Gaarde og 12 Huse, og 1895 14 Selvejergaarde med 44 og 52 Huse med 11 Td. H. Befolkningens Antal var:

1769	1787	1801	1834	1840	1860	1880	1890	1901	1911	1921
159	150	175	194	206	268	295	368	425	596	675

Stilling Sogn har oprindeligt været et selvstændigt Præstekald ^{23/10} 1553 fik Sognepræsten i Stilling Brev om at m " " til sin Underhold Landgilden af

¹⁾ Thotts Sm. , 696, Kgl. Bibl.

Hørning Præstegaard (Anneksgaard)¹⁾, og i det saakaldte »Klemmebrev« af 1555 bestemtes, at efter den daværende Stilling-Præsts Død skulde Sognet være Anneks til Skanderup²⁾ — »hvilket indtraf senest 1567«, hedder det i »Trap«. Hermed kan det maaske forholde sig rigtigt; men saa meget er i al Fald vist, at Præsten (nu baade til Skanderborg, Skanderup og Stilling) længe derefter vedblev at bo i Stilling. I 1567 blev der bevilliget ham Kongetienden af Stilling Sogn til Vederlag for Tienden af Skanderborg Ladegaard, som han før havde haft³⁾, og 1573 gav Frederik II ham Brev paa Kongens Part af Tienden af Gram⁴⁾.

Vi kender ikke Navnet paa nogen Sognepræst, medens Stilling var et selvstændigt Kald. Den Jens Frandsen, som boede i Stilling Præstegaard i Slutningen af det 16. Aarhundrede, var tillige Præst til Skanderborg Slot (og til Skanderup?). Karl Hansen siger i sin Bog om Skanderborg, at Jens Frandsen døde 1583. Dette passer imidlertid ikke, som det vil ses af det følgende. Da Poul Andersen 1584 blev udnævnt til Slotspræst i Skanderborg og Sognepræst for Skanderup og Stilling, blev det paalagt ham at i Stilling »holde en lærd Person til Kapellan, som udi samme Sogn kan være hos Sognefolkene, forrette dennem tilbørlig Tjeneste inden Kirken og uden og tilbørlig Indseende derhos, at altingest dermed ganger christeligen og skikkeligen til . . . . Dog skal Hr. Jens udi Stillinge, som til des haver været Præst udi for de Sogne og nu mere kan samme Kald ikke forestaa, til sin Underhold og Ophold kvit og fri nyde og beholde

¹⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. III, 362.

²⁾ Rørdam: Danske Kirkelove I, 455.

³⁾ Topogr. Saml. paa Papir, Rigsark.

⁴⁾ Ældste danske Arkivregistr. V, 313.

den Præstegaard udi Stilling, som han nu selv ibor . . . , til saa længe vi anderledes derom tilsigendes vorder¹⁾. Tre Aar efter maa den gamle Hr. Jens, der synes at være Stedets Nestor, vistnok have været meget skrøbelig; thi ¹⁷/₄ 1587 udgik der kgl. Befaling til Forstanderen for Aarhus Hospital om, at Hr. Jens Frandsen, »Sognepræst til Stilling og paa Skanderborg«, maatte optages og underholdes i Hospitalet og faa det Kammer, som nu afdøde Jens Prang havde haft²⁾. Imidlertid maa den ny Vin have blomstret for den gamle Hr. Jens, thi endnu saa sent som i 1598 skødede han og Jørgen Sørensen til Kronen den Gaard i Stilling, »som dj nu sielff bruger och besidde³⁾.

Kirketienden af Stilling Sogn tilligemed en Kirkejord sammesteds skødedes 1768 af Rytterdistriktet til Christina Magdalena og Ulrica Joachimina Lütken⁴⁾.

I Sognet findes kun den ene By:

Stilling

(delt i Kirkebyen og Stationsbyen) med Kirke, Skole, Andelsmejeri (Alhøj), Bageri, Cementstøberi, Mølle, Stilling og Lyngshøj Teglværk, Afholdshotel, Jernbane-, Telegraf- og Telefonstation samt en Del Handlende og Haandværkere.

Byen, der ligger ved Chausséen paa den norvestlige Side af Stilling Sø (over hvilken der fra Stationsbyen er en overmaade smuk Udsigt), er sikkert af ældgammel Oprindelse, hvad Endelsen -ing bl. a. skal antyde, som allerede meddelt i Indledningen. Hvad Navnet Stilling betyder, er det med vore nuværende

¹⁾ Jydske Registre Nr. 3, Fol. 609—10.

²⁾ Jydske Tegnelser III, 164—65.

³⁾ Ældste danske Arkivregistr. I, 240.

⁴⁾ Skøde-Protokol Nr. 20, Skanderborgske.

Forskningsmidler vistnok umuligt at danne sig nogen Mening om. Men et naivt gammelt Sagn klarer Vanskeligheden paa følgende geniale Maade: Der boede en Gang paa Mols en Kæmpe, som havde en smuk Datter, der hed Inger. Hun blev stjælet af en anden Kæmpe fra Holsten; Faderen indhentede da denne, slog ham ihjel og byggede paa Stedet en Kirke, som han kaldte »Stjæl Inger« (!¹).

Stilling By nævnes (formodentlig første Gang) i 1477, da Biskop Jens Iversen Lange i Aarhus skødede en Del Gods, bl. a. en Gaard i Stilling, »som Metthe Jeps udi boer« til »et capelle, altere och vicarii syndhen nesth vedt tornet vesten i Aars Domkyrche«¹). Senere anføres Stilling i Regnskabsbogen over Indtægten af Landehjælpen 1524—26, da Kirken betalte 15 Mark²). Jørgen Skram til Tjele skødede 1568 en Gaard i Stilling, der hørte under Asmild Kloster, til Kronen³). I Regnskabsaaret 1581—82 maatte en Smed i Stilling bøde en Okse fordi han var løben i Præstens, Hr. Jenses, Gaard og havde søgt efter ham med draget Værg⁵).

Af Bidrag til Stillings Historie synes der forøvrigt ikke at være andet af Interesse at notere end et blodigt Optrin, der foregik 1591 paa Aarhusvejen ved »Stellinge Dam« (formodentlig Gadekæret). Det var Christen Skeel, Embedsmand paa Aakær, der indberettede til Kongen om et Mord, der her var foregaaet. Det drejede sig altsaa formodentlig om vejfarende Folk fra Hads Herred. Imidlertid blev

¹) Hofmans Fund, IV, 758.

²) Script. rer. Dan. VI, 509.

³) Danske Mag. 4. R. II, 41.

⁴) Kronens Skøder, I, 115.

⁵) Jyd. Saml. 3. R. IV, 196.

Sandemændenes Ed og Tov om denne Sag kendt ugyldigt paa Landstinget, da Vidnesbyrdene ikke stemte overens. Sagen blev da igen indstævnet, men Udfaldet kendes ikke. Det er nok den samme Mordhistorie, der spøger igen i 1597. Da skriver nemlig Kancelliet til Fru Margrete Brahe, Christen Skeels Enke, at Peder Sørensen i Fensholt (Hads Herred) havde berettet, at nogle Folk »for nogen Tid siden« var kommen i Trætte ved Stilling, og at en af dem derved var omkommen. Da Peder Sørensen havde været med i Selskabet, havde hendes afdøde Husbonds Føgder forfulgt ham for den Sag, saa han havde maattet betale 12 Dl., hvorefter han dog siden havde faaet de 3 tilbage. Da han bestemt hævdede, at han ikke havde været med i Gærningen, hvilket han mente at kunne bevise ved Tingsvidner og Dom, bad han om at maatte blive hjulpen til sin Ret. Fru Margrete Brahe fik da Paabud om betale ham de 9 Dl. tilbage¹).

Stilling synes at have været en By med forholdsvis mange Selvejere; i 1718 fandtes der 7 saadanne.

En Enke Ane Eva Hiardemaal levede i Stilling 1834. I Mandtalslisterne for 1787 omtales en Søren Nielsen sammesteds som »Poet og Betler«. I 1855 boede i Stilling en Vejassistent Fredr. Kruckow og Husejer Søren Winkel (g. m. Emma Seidelin).

I Byen findes nu følgende særligt benævnedes Gaarde:

Nørrlund. Det er vel den Gaard, der ca. 1660 beboedes af Peder Jensen Nørlund. I forrige Aarhundrede ejedes den i 15 Aar af Jens Enevoldsen, der havde faaet den efter sin Fader. Enevoldsens Enke solgte den i 1913 til Peder Nielsen.

Stillinggaard ejedes 1827 af Søren Thomsen, i hvis Familie Gaarden havde været i lange Tider. 1855 solgtes den til Propr. H. Møller, der 1860 atfer afhændede den til Forvalter

¹ Kanc. Brevbøger.

J. C. Holm fra Haderslev (en Tid Formand for den gamle Skanderborg Landboforening) for 27,500 Rdl. Holm havde endnu Gaarden 1870. Den var da 100 Td. L. større end nu, men Holm udstykkede den og solgte Hovedparcellen. Senere (bl. a. 1880) ejedes Gaarden af Axel Heinrich Leopold Jessen og derefter et Aars Tid af en Ulrichsen, der 1887 solgte den til Hans Peter Baastrup Winther. Denne forøgede Arealet med 10 Td. L.

Søgaard omtales allerede som Selvejergaard 1685, da Michel Jensen Søegaard fik Skøde paa Halvparten af den²⁾. Han havde endnu Gaarden 1707. I forrige Aarhundrede ejedes Gaarden af Sognefoged Jørgen Nielsen. Ved Giftermaal med hans Datter gik Gaarden 1855 over til Peder Møller Jørgensen, hvis Søn Jørgen Nielsen Møller arvede den 1895.

Kirkegaard, vest for Kirken, tilhørte i forrige Aarhundrede Niels Jensen, der byggede det nuværende Stuehus 1865. I hans Slægt havde Gaarden været i flere Generationer. Hans Enke solgte Gaarden til Jacob Knudsen, der havde den 1898—1901, hvorefter den købtes af Fritz Hartz. Dens nuværende Ejer er Marius Andersen. Paa en nu nedfalden Lade stod: R. I. S. & L. H. N. D. Ora et Labora (O: Bed og arbejde). De første tre Bogstaver kan betyde Rasmus Jensen, der var Gaardmand i Stilling 1787, men hans Kone hed da Else Nielsdatter.

Stilling N edergaard, umiddelbart syd for Kirken, er den gamle Præstegaard, hvor Kapellanerne i sin Tid residerede, og som derfor ogsaa kaldtes A n n e k s g a a r d e n. Her boede 1688 desuden Jens Pedersen og Morten Hansen og 1787 Peder og Rasmus Sørensen. 1830 var Gaarden takseret til 7 Td., 2 Skp., 1 Alb. H. (105 Td. L.). Den ejedes i forrige Aarhundrede af Henrik Sørensen, der havde den i ca. 50 Aar og bortsolgte hened 100 Td. L. I 1895 købtes Gaarden af Christen Christensen, der endnu har den. Gaarden, hvis Bygninger er meget gamle, har tidligere været en Tvillinggaard. Dens gamle Nabo mod Øst staar endnu, men Stuehuset er nedrevet.

En ubenævnet Gaard i Stilling By paa ca. 7½ Td. H. (Matr.-Nr. 5 a m. fl.) ejedes i det 19. Aarh. af Jørgen Enevoldsen, derpaa 1857—94 af Sønnen Jens Jørgensen, hvorefter dennes Søn Jørgen Anthon Johannes Jørgensen overtog den.

Stilling S k o l e var oprindelig en af Frederik IV's

²⁾ Extracter af Skøder etc., fremlagt i Ryttersessionen 1691.

grundmurede Rytterskoler. Den gamle Bygning ligger endnu i Kirkebyen syd for Landevejen og bruges til Privatbolig (Skolen blev udvidet 1860). Over Døren ses den firkantede Fordybning, hvor Sandstenstavlen med den fra Rytterskolerne bekendte Indskrift¹⁾ har siddet. Denne er nu indsat i den store nye Skole, der 1910 blev opført ved Landevejen midt imellem Kirkebyen og Stationsbyen.

Aftægtsmand af Stilling Søren Rasmussen († 1854) stiftede 1850 et Legat paa 200 Rdl. til 4 trængende Enker i Stilling Sogn.

I Markbogen af 1683 findes følgende gamle Stednavne paa Stilling Mark: Baalsbjærge-Aas, Balle-Aas, Bryndedams Fald, Christen Jensens Høyf (Høj?), Dalagers Fald, Fielsager, Flouenbjærg, Gadeblokkerne, Gallefallet (∴ Galgefaldet?), Gildhuskift, Graalundeskift, Kaybøys Agre, Kierregaards- (∴ Kirkegaards?) Aas, Marskel-Have, Meelgaarden, Moseblokkerne, Næshøjs-Aas, Rødekrogs-Aas, Støbhøjs Fald, Søkrogs-Aas, Sømose-Aas, Sønnesbjærg, Søtoft-Aas, Tangen, Toftthøjs-Aas, Tværfaldet, Tværmaalet, Ultoft og Østengard-Aas.

1660 omtales en Ager, kaldet Smed-Jord, og i det 18. Aarh. nævnes Tyre-Jorden og Jochum Rodes øde Jord. Endelig findes paa et Kort fra 1781 i Matrikelskontorets Arkiv følgende Marknavne: Aaskær, Bredemade, Brynning-Dam, Byllemose, Foulbæk (den dybe Kløft mellem Stationsbyen og den nye Skole, tildels opfyldt ved Landevejens og Jernbanens Anlæg), Galle-mose, Haxted Bjærge, Hoelbæks Made, Hyrde-Eng, Kragtorn-Kæret, Langkær, Norrkær, Store Rademose, Samskær, Smedemose, Smollheden, Smolsmose, Søesmade, Tuekær, Viekær og Øvre-Eng.

Enlige Beboelser.

B a u n l u n d, et Hus, omtalt 1834 og 45, nu en lille Gaard i Sognets nordvestlige Hjørne.

L y n g b o r g - H u s e t, nævnt 1787 og 1845, og

T i n g s k o v h u s, nævnt 1834 og 45, kendes nu ikke mere.

S t i l l i n g Ø s t e r g a a r d ved Skanderborg—Aarhus Lande-

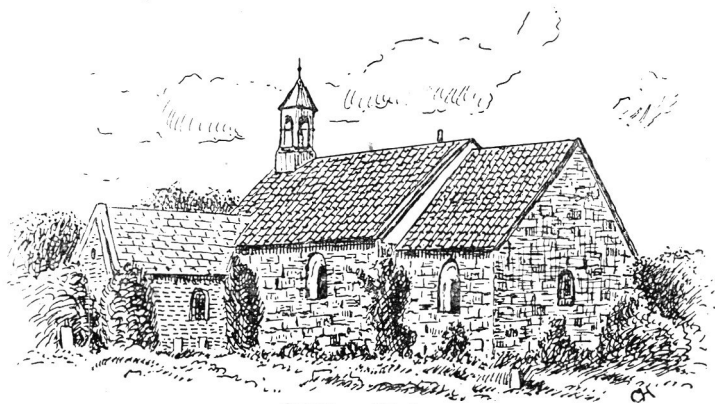
¹⁾ Se f. Eks. Thane: Skanderborg, S. 43.

vej, hørte tidligere til Rytterdistriktet, men blev købt paa Auktion 1768 af Jens Nielsen for 394 Rd., 46 Sk. 1826 overdrog Søren Rasmussen den til sin Brodersøn Anders Nielsen. Denne solgte 1876 Gaarden til sin Svigersøn Søren Nielsen († 1921), der flyttede den ud fra Stilling By; 1897 overtoges Gaarden af Niensens Svigersøn Niels Peter Petersen.

Kirken,

ved den østlige Ende af Stilling By, tilhører Sognets Hartkornsejere. Det er en gammel Granitkirke, be-

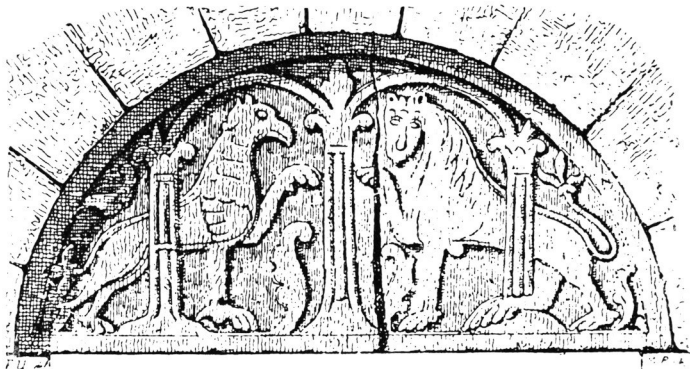

Stilling Kirke.

staaende af Skib og Kor samt Vaabenhus. Skib og Kor er fra den romanske Tid af tilhugne Sten paa Sokkel med Skraakant. Begge Døre med Tympana med udhuggede Dyrefigurer er bevarede. Norddøren er tilmuret; paa dens Tympanon ses et Par mod hinanden springende Hunde; paa Syddørens Tympanon er Dyrene en Grif og en Løve¹⁾. Spor af de ældste Vinduer findes. Skibet og Koret fik i den senere Middelalder Hvælvinger. Paa den østlige af disse i Skibet er malet Aarhusbispen Niels Clausens Vaaben

¹⁾ Se Aarb. f. nord. Oldkynd. 1896, S. 230—31.

med de to Halvmaaner. 1886 ombyggedes Skibets Vestende og fik et lille blytækket Klokkespir (Aarstallet staar paa Vindfløjen), og Vaabenhuset opførtes i romansk Stil af røde Mursten i Stedet for et ældre (Arkitekt: F. Uldall). Ny Altertavle med Maleri (Christi Opstandelse). Den gamle Altertavle var skænket 1747 af Provst Christen Høgh i Skanderborg, der ligeledes skænkede Tralværket med Knæfald »Gud til Ære og Kirken til Prydelse«. Maleriet paa den gamle Tavle

Tympanon i Stilling Kirke.

var slet malet, siger Karl Hansen, og forestillede Christus paa Korset og derunder Johannes og Maria. Figureerne var malede efter et Kobber i Elias Eskildsen Nawrs »Golgatha paa Parnasso« (fra 1689)¹⁾. Alterkalken, som oprindeligt har tilhørt Ring Kloster og nu opbevares hos Kirkebetjenten, er forsynet med Billeder af Jomfru Maria m. fl. samt denne Indskrift paa slyngede Baand:

ANNO DNI MDXIX

HVNC CALICEM FIERI PROCURAVIT RELIGIOSA
& NOBILIS VIRGO MARINA CHRISTIERNI PRI-
ORISSA MONASTERII RING IN VSVM ALTARIS.

¹⁾ K. Hansen: Skanderb. S. 35.

(∞: I Herrens Aar 1519 lod den gudfrygtige og ædle Jomfru Maren Christensdatter, Priorinde i Ring Kloster, gøre denne Kalk til Brug for Alteret).

Neden om Randen staar:

BEATE VIRGINIS PREFATI MONASTERII.

(∞: Den salige Jomfrus, Klosters [Beskytterinde]).

Under Foden af Kalken er indridset to Bomærker og mellem disse et M¹).

Døbefonten er af Granit med Dobbeltløver. Prædikestolen er ny; den gamle blev slaaet i Stykker af Tyskerne i 1849. I Skibets Vestende findes et Pulpitur med Orgel. I Koret hænger et Epitafium, opsat 1760 af Provst Chr. Jensen Høgh over Hustru og Børn. Paa Stentavlen læses:

*....hed er Guds .... / .... rette Prydelse / .... hen
denne Steen og Zirat er... / indsat for at viise at tvært
over hviler / Een Kiær Moder en kiær Hustru og 5
kiære / Börn 3 Sønner 2 Döttre Som efter Guds forsyn
/ blef löst fra verdens möye men efter lod mig / uvær-
dige der til dato da denne Steen blef indsat har / tient
i Herrens meenighed, Som Capellan i 10 Aar og som
/ Sogne Præst og Proust nesten 24 Aar Gud veed hvad /
ieg har at leve og om mit leer bliver sat blant deris
/ ieg har elsket. Imidlertid haaber ieg at samlis een /
gang med dem og alle udvalde i Christi Herlighed.*

¹) Menige Sognemænd i Stilling berettede 1593, at deres Kalk og Disk for nogen Tid siden var bleven stjaalet i Kirken, hvorfor Manderup Parsberg havde laant dem en Kalk og Disk af Skanderborg Slots Inventarium, hvilke de nu for Sognets Ringheds Skyld faar Lov at beholde (K. B.). Det har formodentlig været ovennævnte Kalk fra Ring Kloster, der ved Reformationens Indførelse er kommen til Slottet.

*Det altid været har mit eenist öge mærke
 Saa lenge ieg har tient Guds meenighed og Kiærke
 Hvad de afsiælede ved Sygdom Such og Sorg
 har liid imens de var hos mig i Schanderborg
 det ser hver læser paa de trende øelstis Kæiste
 Saa vel som naun og Aar, det Steenen ei udviiste
 u mag dig om du vil og lef du kun som De
 Saa faar du dem med mig i Herlighed at see
 Amen*

d: 10. Oct: 1760

Hustruen, Kirsten Christoffersdatter Bøgh, blev begravet ^{20/}₁₁ 1758. Provst Høgh havde valgt sin Familiebegravelse i Stilling Kirke, medens han var Kapellan her, og han hviler derfor sandsynligvis selv her.

Paa den første af Stolene paa Mandssiden har staaet denne Indskrift: LOED GIØRE THISSE SKAMMEL HER IENS FRANDSEN. Formodentlig har der optrndeligt staaet et Aarstal foran, som senere er bort-hugget. Jens Frandsens Dødsaar var tidligst 1598 (se ovenfor). Paa en af de øverste Kvindestole har staaet: *Anno 1583 Anna Jensdatter.* — Hun har muligvis været Datter af Hr. Jens Frandsen¹⁾.

Kapellaner i Stilling.

1593. Andreas Pedersen. Han er vel kommen her 1587 efter den sidste Sognepræst Jens Frandsen.

1621—29. O l u f K n u d s e n.

1629—32. P e d e r B a y.

1632—. K n u d W e g n e r.

163 —. Christen Jørgensen. Han var formodentlig den Christiernus Georgii, der 1620 omtales som »Symmysta« (☉: Medtjener hos Sognepræsten i Skanderborg²⁾).

¹⁾ Karl Hansen: Skanderb. S. 21.

²⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. II, 755.

- 1643—46. Søren Clemensen Horsens.
- 1646—(47). Niels Pedersen Holst (Rhetianus), g. m. Karen Thomasdatter Fischer. De havde en Datter Elisabeth.
- 1685—87. Nicol Jørgensen Seidelin, g. m. Cathrine Hansdatter Luxdorff, f. 1663. (11 Børn, se Seidelin: Stamtavle over Familien S., S. 44 o. flg.).
- 1687—91. Niels Pedersen Rønning (vistnok S. af Hr. Peder Nielsen R. i Fruering).
- 1691—1711. Anders Knudsen Toustrup, g. m. Else Jørgensdatter Seidelin, f. $\frac{19}{6}$ 1670, † $\frac{21}{11}$ 1737. (9 Børn, se den Seidelinske Stamtavle S. 93 o. flg.).
- 1711—23. Michael Christian Wischefeldt, g. m. Johanne Johansdatter, D. af Mølleren i Ry Mølle, Herredsskriver Johan Hagensen Møller. Hun levede i Ry Mølle 1731.
- 1723—27. Jørgen Hansen Seidelin, g. m. Clara Eleonore Gyberg, D. af Regimentsskriver Chr. Knudsen G. i Skanderborg Ladegaard. (15 Børn, se den Seidelinske Stam. S. 103 o. flg.).
- 1727—37. Christen Jensen Høgh, g. m. Kirsten Christophersdatter Bøgh, begravet $\frac{20}{11}$ 1758. (Epitafium i Stilling Kirke).
- 1738—56. Peder Christophersen Rützu. 1752 siges det, at hans Levebrød var saare ringe, hvorfor han ønskede Forflyttelse. Han faar ved den Lejlighed det Skudsmaal, at »paa Hans duelighed og Færdighed til Prædike-Embedet er intet at sige, ligesom Hand ogsaa for sin Vandring og Opførsel efter den sunde Lærdom faar af alle et godt Vidnisbyrd¹⁾. G. ¹⁾ m. Anna Amalie Bertelsdatter, Enke efter en Ebbesen, ²⁾ m. Karen Andreasdatter Bæhr.
- 1757—60. Niels West Buch. Da han døde som Provst i Lyderslev paa Sjælland 1795, fik han dette Skudsmaal: »I Ungdommen var han heftig som Johannes, der vilde have Lynild ned; i senere Alder kierlig, som den samme Johannes naar man ledte Apostlen ind i christelig Sammenkomst for at gientage sine Yndlings-Ord: Børnlille, elsker hverandre!²⁾. Han var g. m. Dorothea Maria Find.
- 1760—90. Christian Schandorff. I 1763 ansøgte han om at maatte nyde en skatte- og tiendefri Gaard i Blegind (se

¹⁾ Kirkehist. Saml. 3. R. V, 709.

²⁾ Adresse-Contoires Efterretn. Nr. 123.

under dette Sogn). Det gjordes imidlertid gældende, at denne ikke var nogen Annex- eller Mensalgaard til Skanderborg Kald, men en Præstegaard, der i 1562 blev givet Sognepræsten i Skanderborg til Vederlag for hans paa den Tid udenfor Byen beboede Præstegaard. Det foresloges da, at Schandorff i Stedet skulde nyde 25 Rd. i Husleje, som Gaardens hele Afgift beløb sig til¹⁾. G. m. Abel Cathrine Ebbesen, en Steddatter af P. C. Rützou.

1791—94. Michael Frederik Jahnsen, g. m. Else Cathrine Aabye.

1794—98. Christian Nielsen Krarup, g. m. Kirstine Thomsen.

1798—1809. Friderich Carl Gram Bendtsen. Foruden at være Forf. til to latinske teológiske Disputatser har han skrevet »Tolv Prædikener over vigtige og nyttige Sandheder«. Kbh. 1800. G. m. Marie Elisabeth Bay.

Sognedegne i Stilling.

(Se iøvrigt Listen over Degne i Skanderborg i L. Thane: Skanderborgs Historie, S. 82).

1651—.. Hans Nielsen, tillige Sognedegn til Skanderup Sogn, kaldet $\frac{4}{4}$ 51. Han har rimeligvis boet i Skanderup.

1767—92. Rasmus Schade, tillige Degn til Skanderborg og Skanderup, kaldet $\frac{17}{5}$ 67. (Se under Lærere ved Skanderup Skole).

1794—1805. Rasmus Andersen Lind, »Degn og Skoleholder«, f. ca. 1751, g. m. Maren Sørensdatter, f. ca. 1758.

1805—49. Christian Nielsen, f. i Ørritslev S. 1775, g. $\frac{28}{3}$ 1806 m. Ingeborg Rasmusdatter, f. i Hørning S. 1782. (Datter: Birgithe).

Lærere ved Stilling Skole.

1733. Niels Jensen Høgh (Br. til Chr. Jensen-H., Kapellan i Stilling, senere Provst i Skanderborg), var 1758 Degn i Skanderborg og døde $\frac{18}{12}$ 59. G. sst. $\frac{19}{11}$ 33 m. Ane Elisabeth Olufsd. Bruun.

1787. Jens Kragh, f. ca. 1729, g. m. Maren Sørensdatter, f. ca. 1740.

¹⁾ Ny kgl. Saml. 413, Fol., Kgl. Bibl.

- 1794—1805. Rasmus Andersen Lind. (Se under Sogne-
degne).
- 1805—49. Christian Nielsen (Se sst.).
- 1849—78. Christen Kousgaard, f. i Mejrup S. $\frac{2}{2}$ 1822.
(S. af Gaardm. Frands Stefansen i Kousgaard og Ane Chri-
stensd. G. m. Dorthea Christensen, f. i Ø. Brønderslev S. ca
1823. (Børn: Andreas Christian, Anton Marinus, Arnold Se-
verin, Mads Møller og Else Christine).
- 1878—80. Rasmussen.
- 1880—89. Mikkelsen.
- 1889—93. Kristen Peder Pedersen, f. 1864.
- 1893—96. Lehmann.
- 1898—1903. Hans Enevold Lund Sørensen, f. $\frac{12}{6}$ 1871.
(S. af Lærer T. C. S. i Børglum), dim. fra Jelling, $\frac{28}{11}$ 93 Anden-
lærer ved Børglum østre Skole, 98 Lærer og Kirkesanger i
Stilling, 1903 Lærer og Kirkesanger i Flyng ved Hede-
husene.
- 1903—12. Hans Jakob Jakobsen, f. i Ornebjerg v. Vør-
dingborg $\frac{11}{12}$ 1876. (S. af Smed Rasmus J.), dim. fra Vør-
dingborg 96, blev siden Lærer i Them ved Silkeborg.
- 1912—. Peter Emil Sørensen, g. m. Nielsine Marie
Petersen.
-